

Prof. PhDr. Géza Dobrotka, CSc., tvorivá vedecká osobnosť našich psychologicko-psychiatrických vied. Úvaha k významnému životnému jubileu.

Tvorivá vedecká osobnosť je celoživotne konfrontovaná a vývojom nevyhnutne determinovaná tým, čo označujeme ako kreativita, či tvorivosť. Aby sme mohli poskytnúť čo najúplnejší obraz o živote a práci prof. PhDr. Gézu Dobrotku, CSc., musíme urobiť krátky výlet do psychológie kreativity, takto sa dotkneme osobnosti jubilanta z hľadísk a pozícií jeho prínosu do psychologicko-psychiatrických vied v takom zornom uhle, ako to označil svojho času Vladimír Vondráček.

V súvislosti s kreativitou sa obvykle vynárajú dva hlavné psychologické problémy. Prvý sa týka podstaty a role novosti, novoty, aktuálnosti, novinky. Túto podstatu tvorí obvykle divergentná, teda napr. rozdielna, protichodná, odlišná myšlienka. Každé individuum má však iba isté optimum novosti, ktoré je prijateľné a aj príjemné, kým nižšie alebo extrémne stupne novosti sú obvykle veľmi nepríjemné a najpríjemnejšia pre každého je iba mierna rozdielnosť, protichodnosť, odlišnosť novosti. Takéto hľadisko dovoľuje posúdiť kreatívnu stránku osobnosti a jej diela a práve toto hľadisko sa často môže stať nielen zdrojom odmietania a inovačnej stránky novosti, ale dodatočne aj zdrojom historických škandálov a historického odmietnutia osobnosti.

Druhá stránka kreativity sa týka okolnosti, či je vrodená alebo získaná. Na túto otázku existuje tradičná odpoveď, ktorá sa obvykle konkretizuje v explikatívnych pojmoch, ako "génus", "dar", "nadanie" a "inšpirácia". Odpoveď na druhú otázku kreativity je inšpirovaná psychoanalýzou a táto usiluje skôr o vysvetlenie "manka" kreativity ako kreativity samotnej. Vyjadruje stanovisko, podľa ktorého sú v podstate všetci jediní kreatívni, ak postupujú podľa vlastnej spontánnosti. Ide teda o teóriu, že kreativita je univerzálny dar, nadanie a že len isté formy inhibície zabraňujú, aby sa táto kreativita rozvinula.

Dve posledné koncepcie vyústili do výskumu prostriedkov alebo techník, vhodných na vyvinutie získanej kreativity. Vracajú sa k vytváraniu podmienok, v ktorých subjekt bude produkovať formy správania, reči,

prejavy, diela, ktoré nebudú konformné a dúfajúce na veľ. V jednom prípade sa hľadá vytvorenie situácie, aby desinhibícia bola podľa možnosti čo najviac možná. V druhom prípade sa dáva pozor, aby sa obvyklé konformné štruktúry rozbili. Často existuje malý praktický rozdiel medzi technikami inšpirovanými jednou alebo druhou teóriou. Tento typ "kreatívnej" aktivity sa môže stať objektom systematického nadšenia. Je ťažké rozoznať to, čo vzniklo z efektov módy alebo nadšenia a následne z expanzívneho predaja či trhu - a z toho, čo tvorí kreativitu - a reálna novosť a čo možno iba po vytvorení retrospektívne posúdiť, iba po rokoch.

Zdá sa, že je nevyhnutná špeciálna odroda inteligencie pre kreativitu a boli vyvinuté testy divergentných alebo kreatívnych myšlienok. Rovnako sa zdá, že isté črty osobnosti sa podobne viažu na kreativitu: silnejší obraz seba, chýbanie striktnej kontroly impulzov atď.

Domnievam sa, že takýchto divergentností, rozdielností, protichodností a odlišností osobných, ale najmä profesionálnych vo vlastnom odbore a v hraničných odboroch mal náš jubilant naporúdzi vždy viac než dosť a preto ho možno nazvať bez problémov osobnosťou kreatívnu, čo súčasne znamenalo istý profesionálny prínos osobnosti jubilanta pre odbor, ale súčasne často skomplikovalo jeho životnú trajektóriu a neraz mu prinieslo nežiadúce peripétie. V tomto zmysle chcem pripomenúť a vyzdvihnúť niektoré významné determinanty vedeckej dráhy prof. PhDr. Dobrotku a jeho prínosu na úseku psychiatricko-psychologických vied.

Zdrojom kreatívneho prístupu k štruktúrovaniu životnej trajektórie bolo podnetné prostredie, v ktorom sa prof. Dobrotka narodil, ale najmä podnetné prostredie rodinné. Treba zdôrazniť trojjazyčné domáce prostredie už v detstve, pretože si už v 5.-6. roku, teda veľmi skoro, osvojil znalosti čítať a písať nemecky a maďarsky. V tom období mal v základnej škole českých učiteľov a slovenčina a čeština boli základnými jazykmi v školskom čítaní. Jeho predpoklady pre polyglóciu sa ďalej rozvinuli latinou, francúzštinou, angličtinou,

...úsilou. S tým súvisel i záujem, resp. šírka záujmov v osvetovú literatúru - beletriu. Treba však poznamenať, že bol široký rozsah jeho záujmov aj o prírodné vedy a medicínu. Pravdepodobne preto sa na štúdium medicíny v školskom roku 1937-38 v Bratislave aj zapísal. No v konečnom dôsledku zvíťazila priorita psychológie a najmä biologická orientácia záujmov o psychológiu. Táto vyplynula najmä z impulzu zo stretnutia s Kretschmerovým dielom Körperbau und Charakter. Aj keď pri voľbe štúdia prevládol záujem o psychológiu a psychopatológiu oproti voľbe štúdia medicíny, medzi iným aj z dobových príčin, usiloval jubilant kreatívne o takú konštrukciu profesionálnej trajektórie, ktorá mu dovoľovala spojiť znalosti psychológie s takými hraničnými odbormi medicíny, ako sú psychiatria, forenzná psychiatria a psychológia, súdne lekárstvo, pedagogická psychológia, resp. spojiť psychológiu s vedami o mozgu a jeho patológii, či behaviorálnymi vedami všeobecne.

Prvým jeho učiteľom v oblasti psychológie bol profesor Weiss-Nägel, alias Jurovský. Veľký vplyv mali na jeho osobný a profesionálny vývoj stretnutia s dielami Klagesa, Langeho, ale hlavne dielami klasikov Freuda, Junga, Adlera, ktoré determinovali jeho záujem o vrstvy a vrstvenie osobnosti. Interes o personológiu a architektóniku osobnosti súvisel však aj s dielami Rothackera. Perfektné znalosti nemeckého jazyka dovolili prof. Dobrotkovi študovať na Univerzite v Lipsku (1941-1943), kde pôsobil ako voluntér-asistent u prof. Lerscha. Po návrate do Bratislavy (1943) došlo k stretnutiu s klinickou psychiatriou a osobne s prof. MUDr. E. Guensbergerom, DrSc., na podnet ktorého sa stal klinickým psychológom na jeho Psychiatrickej klinike (1951-1962). Od roku 1962 sa stal odborným asistentom na ILF v Bratislave. Na podnet zakladateľa IŠLP FFUK doc. dr. Bazányho sa stal koncepčne zakladajúcim a vedúcim katedry liečebnej pedagogiky FFUK (1967), externe tu pôsobil až do roku 1977. Profesor Dobrotka vstúpil na pôdu psychiatrickej kliniky r. 1951 a stal sa členom tímu prof. Guensbergera, v ktorom vtedy pracovali ako asistenti prof. Pogády, prof. Janík, primár MUDr. Jozef Masarik, odborný asistent MUDr. Gabriel Horkovics-Kovács, extramurálne spolupracoval s klinikou prim. MUDr. Imrich Török a to najmä na úseku psychiatrického ústavníctva.

Prof. Dobrotka sa už u prof. Lerscha intenzívne venoval psychodiagnostike (Rorschach a projektívne techniky) a skoro sa na ňu špecializoval (Wartegg, Grafológia, fyziognomika, Lersch, Puis, Corman). Možno jednoznačne povedať, že tvorivo prispel k inovácii a obohateniu súboru psychodiagnostických metód, najmä prehodnotením a úpravou na celom svete používaných projektívnych techník vyšetrovania osobnosti (Rorschach,

Behn-Rorschach, Zulliger, Wagnerov Hand-test a iné) vyšetrovaním postupov na ich kvalitatívne vyhodnotenie prispôbené nášmu etniku. Podstatne rozšíril diagnostickú výdatnosť a použiteľnosť projektívnych techník zavedením a overením variant s cieľnou indikáciou (okrem iného "cieľný" Rorschach na agresivitu, psychosexuálnu identifikáciu, hand-test zavedením podstatne rozšírenej signatúry a diferenciálnej diagnostiky agresivity, jej kompenzovateľnosti rezervami osobnosti pre potreby forenzo-psychologickej súdnej expertízy). Ako modifikáciu experimentálnej metódy na rozlíšenie rôznych psychopatologických kategórií využil aj NQ - číselný štvorec. Kreatívny prínos predstavujú najmä štúdie defektových predstáv v Rorschachovej metóde a jeho štúdia s Pogády "Rorschachova skúška v subnarkóze". Všetky tieto kreatívne psychodiagnostické postupy mali význam hlavne pre spresnenie diagnostiky pri forenzných posudkoch a dokreslení niektorých psychopatologických obrazov. Možno v tejto súvislosti povedať, že prof. Dobrotka prakticky vychoval a metodicky sformoval strednú generáciu "rorschachovcov", ale najmä forenzných psychológov u nás.

Kreatívne rozvíjanie klinickej psychológie, foreznej psychológie a súdnej psychiatrie sa datuje u prof. Dobrotku od roku 1951. Jeho pozitívny prínos z hľadiska diagnostického a interpretačného sa ukázal najmä v spoluprákach na znaleckých posudkoch, či už s prof. Guensbergerom alebo ďalšími znalcami vo funkcii znalca ad hoc. Od roku 1967 sa však stal stálym súdnym znalcom na úseku klinickej a foreznej psychológie a psychiatrie. Súviselo to aj s okolnosťou, že od roku 1951 mával prednášky z psychiatrie a klinickej psychológie pre psychológov i medikov. Na tomto úseku sa okrem toho od roku 1961 uskutočňovala spolupráca prof. Dobrotku s Ústavom súdneho lekárstva LFUK a to najmä s profesormi Krsekom a Kokavcom. V tejto spolupráci významne prispel v oblasti suicidológie, dopravnej medicíny, forezných vied, hlavne interdisciplinárnymi prednáškami na právnických "náukobehoch" MV. Pravdepodobne preto napísal pre potreby doškolovania 3 verzie skript Psychopatie (revíziou Kurt Schneiderovej revízie). Vo svojich prístupoch k tejto problematike sa pridržal psychológie centrovanej na mozog a jeho činnosť a to tak v klinike, ako aj v expertíze a vo svojich publikáciách.

Významným prínosom boli Základy foreznej psychológie, ako jeho kandidátska dizertačná práca z rokov 1968/1969, ale aj Viktimológia a súdno-lekárska psychológia v úzkej spolupráci s prof. Kokavcom.

Veľmi intenzívne sa zaoberal detskou a juvenilnou suicidológiou a to ako externý vedecko-výskumný a pedagogický pracovník Ústavu súdneho lekárstva LFUK.

V tejto súvislosti odprednášal celý rad zásadných prednášok a početných referátov k problémom forenznej medicíny a toxikológie. Využíval pritom celý rad projektívnych techník, ako sú ROR, TAT, kresbové techniky (kresba v skupine, Kochov baumtest a iné). Zameriaval sa pritom na svoje preferované prístupy, ako je ROR v subnarkóze, originálne spracovanie defektologických riešení ROR. Sám rozšíril verziu Wágnerovho hand-testu v súvislosti s agresológiou.

Pomerne veľkú a veľmi intenzívnu pozornosť venoval ako člen tímu detskej ambulancie (Dobrotka, Benko, Horkovics) a stal sa vlastne spoluzakladateľom klinickej lôžkovej detskej psychiatrie vo FN. Nemalé zásluhy, ktoré súvisia so širokým záberom osobnosti prof. Dobrotku, má aj na úseku pedagogickej psychológie a na Katedre psychológie (Pardel) a od založenia Katedry psychológie Ústavu doškolovania lekárov a farmaceutov (Trenčín, Bratislava, Praha) zanechal hlbokú stopu vo výchove psychológov, psychiatrov a právnikov. Bol v rokoch 1967-1977 pri založení a vedení Katedry liečebnej pedagogiky na FFUK s interdisciplinárnou funkciou bývalých študentov na úseku penológie. Napriek tomu, že priniesol základné príspevky k teórii delikvencie, k jej expertíze a prevalencii delikvencie s klasifikačnými námetmi, sa iba na podnet bývalých študentov uskutočnila profesorská inaugurácia s niekoľkoročným čakaním na dekrét.

Prof. Dobrotka bol vždy vynikajúcim prednášateľom, ktorý vedel vzbudiť nadšenie a záujem poslucháčov najrozličnejších typov. Z toho dôvodu bývali na klinike vždy početní stážisti a to aj z Čiech, ktorí dnes majú významnú úlohu v rôznych odboroch. Boli to napr. Voskovec, Kratochvíl, Pláňava, Fedor-Freybergh, Milena Kočišová-Kováčiková a ďalší. Osobnosť prof. Dobrotku upútala na úseku psychológie, súdnej medicíny, psychiatrie mnohé dnes uznávané osobnosti. Napr. prof. Prokop (Berlín), prof. Janík, Nozorad-Kosatík (Olomouc), prof. Bažány, prof. Engelsman (Montreal), ale aj naši, ako sú prof. Pogády, Kondáš, Heretík, Ďurič, Kolárik a iní. Prof. Dobrotka je naďalej prednášateľom na právnickej, filozofickej a pedagogickej fakulte, na lekárskom doškolováku a na mnohých vedeckých konferenciách. Je trvale interdisciplinárne angažovaný, pričom vedie 5-6 diplomových prác a vykonáva konzultácie aj mimo fakulty. Je členom medzinárodných organizácií, ako sú IBRO-NEUROL, International Society Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine (Editorial Board), čestný člen Slovenskej súdno-lekárskej spoločnosti.

Prof. Dobrotka významnou mierou prispel k rozvoju odboru aj svojimi vedeckými a odbornými prácami. V nich dokumentuje naše predchádzajúce konštatovania, že ide o osobnosť kreatívnu. Jeho práce sú často citované doma i v zahraničí. Jeho interdisciplinárny prínos, teória a koncepciu niekoľkých disciplín možno skutočne považovať za nevšedný a úctyhodný. Pritom nie je možné ani stručne vymenovať všetky jeho práce, monografie či záverečné správy, vysokoškolské učebné texty a študijné pomôcky s interdisciplinárnym dopadom.

Prof. Dobrotka svojim mnohostranným vedeckým a pedagogickým prínosom kreatívne rozšíril nielen obzor psychologických vied, ale aj súdnej medicíny, kriminológie, špeciálnej pedagogiky, trestného práva, nápravnej výchovy a mentálnej hygieny rizikových vekových období. V psychiatrii najmä na úseku klinickej diagnostiky a v detskej psychiatrii (Das paranoide Kind). Osobne si vážim prof. Dobrotku nielen z hľadiska odborného. Ale mnohokrát som obdivoval aj jeho odvahu, keď napr. v 50. rokoch hovoril o istých stránkach Pavlovovskej neurofyziológie ako o mozgovej mytológiu a pri všetkom rešpekte ku klasikom psychoanalýzy kriticky hodnotil slabé stránky metodológie, interpretácie a používania metodického arzenálu na tomto úseku - to všetko si vari zasluhuje úctu tejto osobnosti pre jeho zmysel pre pravdu a pre objektívne poznanie.

Dovoľujem si za všetkých, ktorí prof. Dobrotku poznajú a poznali na úseku psychiatrie, súdnej psychiatrie, resp. behaviorálnych vied, poďakovať mu za mnohé čo priniesol, čo statočne svojím životom a prácou obhajoval. Prajeme mu pevné zdravie a mnoho kreatívnych a invenčných úspechov pracovných, ale aj osobné šťastie, pohodu a radosť zo života.

Ad multos annos!

Prof. MUDr. Jozef Pogády, DrSc.
Psychiatrická liečebňa v Pezinku